

Diktatúra, mágia és varázslat

Az identitás lelki és szakrális alapjai Miguel Ángel Asturias regényművészetében

Garaczi Imre¹

Abstract Dictatorship, magic and spell. The spiritual and sacred foundations of identity in the novels of Miguel Ángel Asturias. The Asturias novel portrays above all the traditional culture of the Central American country Guatemala in a modern 20th-century poetic approach. He was one of the few Latin American authors who have attempted to prevent the deliberate destruction of indigenous Amerindian cultures and who have drawn attention to the fact that Western capitalism is the accomplice of the dictatorial regimes prevalent in the Latin American countries known worldwide as “banana republics.” In this article, I will examine, through Asturias’ novels, the effects of “magic realism” on the identity-shaping of the South American nations.

Keywords magic realism, identity, sacredness, spell, Latin American dictatorships, novel theory.

A 20. század egyik legizgalmasabb irodalomtörténeti jelensége a latin-amerikai írók felbukkanása, és az egész világon elterjedő népszerűségük. Hosszan sorolhatnánk a neveket: Jorge Luis Borges, Pablo Neruda, Octavio Paz, Mario Vargas Llosa, Alcides Arguedas, Leopoldo Zea, Julio Cortázar, G. G. Márquez és Miguel Ángel Asturias (1899–1974) guatemalai író, költő és néprajztudós.

Asturias regényművésze legfőképpen a közép-amerikai Guatemala hagyományos kultúráját mutatja be 20. századi modern költői szemléletmóddal. Egyike azoknak a latin-amerikai szerzőknek, akik megkísérelték az őslakos indián kultúrák tudatos elpusztítását megakadályozni, akik felhívták a figyelmet arra, hogy a nyugati kapitalizmus cinkosa a latin-amerikai országokban elterjedt diktatórikus rendszereknek, s ezek legfőképpen, mint „banánköztársaságok” váltak ismertté világszerte.

Családjának múltja is jelentett kötelezettségeket, hiszen édesanyja maya indián nő, édesapja pedig bíró, akit a 20. század első évtizedében száműzött a kormányzat a fővárosból, mert a hatalom ellen lázadó egyetemistákat nem volt hajlandó halálra ítélni.

Asturias az egyetemi éveiben már mélyen vonzódott a festészethez és a zenéhez; verseket és novellákat is írt, s mindemellett fejezte be a jogi egyetemet. Már ebben az időszakban kifejeződött érzékenysége a szociális problémák iránt, mert egy

---

¹ Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar
Email: garaczi@almos.uni-pannon.hu

népfőiskolát hozott létre, olyan hallgatók számára, akik nem voltak képesek fizetni a tandíjat. 1923-tól kezdődik első hosszabb európai tartózkodása, amelynek során a londoni egyetemen folytat gazdasági tanulmányokat, majd ezután 10 esztendő tölthet Párizsban, ahol bekapcsolódik az akkori kulturális-művészeti világ életébe. Érdeklődése ekkor a maya kultúra vallástörténeti kutatása felé fordult, e témakörben hallgatott ugyanis előadásokat a Sorbonne-on, de emellett latin-amerikai újságokat tudósít Európából, sőt e munkája során beutazza a Közel-Keletet is. A '20-as évek végén egy rövid időt otthon tölt, és az általa létrehozott főiskolán tanít, majd 1930-ban már ismét Párizsban találjuk, ahol megjelenik a *Guatemala legendái* című könyve, amelynek francia fordítása elnyeri a legjobb spanyol-amerikai könyvnek járó díjat. Neve ekkor válik közismertté, s ebben fontos szerepe van Paul Valérynek, aki tulajdonképpen felfedezte őt az európai olvasók számára. 1933-ban fejezte be *Az elnök* című – talán legismertebb – regényét, amelyben először leplezi le kíméletlen szigorral a latin-amerikai társadalmak romlott és korrumpált világát, és az embertelen és kegyetlen diktátorok tevékenységét. Ezután visszatér Guatemala-ba, de mivel az ország élén ekkor egy Jorge Ubico nevű diktátor áll, ez a könyve csak a '40-es évek közepén jelenhetett meg.

Ubico hatalma 1944-ig tartott, s ezután Asturias élete is jelentősen megváltozott. Az új elnök kinevezi őt kulturális attasénak az ország mexikói nagykövetségére. Ekkor indul el Asturias diplomáciai karrierje. Nem sokkal később Argentínába delegálták nagykövetségként, ahol 1954-ig működött. Hazájában ekkor katonai puccsal megbuktatják a demokratikus vezetést, s őt magát, állampolgárságától is megfosztva, száműzetésbe kényszerítik.

A hatvanas évek közepén tér vissza ismét hazájába, amikor az újabb demokratikus választások után normalizálódik a helyzet, és Asturias Párizsba nevezi ki az új elnök nagykövetté. A hatvanas években több kitüntetést és elismerést kap: Lenin-békedíj, Nobel díj és Franciaországban a Pen Club is elnökévé választja. 1974-ben hunyt el Guatemala városban, ahol azóta is tisztelettel és megbecsüléssel adóznak a fél évszázados munkásságának.

Ha Asturias regényművészetét vizsgáljuk, megkerülhetetlen számunkra a *mágikus realizmus* és a *varázslatigény*, ami általában jellemzi a közép- és dél-amerikai földrész regényirodalmát. Asturias a mágikus realizmust a következő sorokkal jellemzi *A zöld pápa* című regényében: „Közép-Amerika földjét tűzből, vízből és álomból gyúrt irodalom járja át. Egyfajta vulkáni láva, értékes ásvány, szent kőolaj. A Föld méhének visszhangja az emberi hangban. Az örök érzés, az örök dimenzió, az örök kapcsolata, az örök révület. Szó, mely a trillától eljut az ige fényességéig, a káosztól a tavaszok varázslatáig, a lerajzolt, lefestett, színes költeményektől az ábécéig, Európa nagy fegyverzetéig, melyet az új világ dalnokai nem összezúzni, hanem Amerika minden nedveivel meglágyítani törekcsenek.”¹

A mágikus realizmus kifejezése érdekes módon az 1920-as években jelenik meg először, amikor egy német kritikus, Franz Roh ezzel a szókapcsolattal jellemezte azokat az amerikai festőművészeket, akik a képi világukban szürrealisztikus módon ábrázolták az elvont fantasztikum és a valóság elegyét. Irodalmi mű vonatkozásában pedig először G. G. Márquez *Száz év magány* című regényével kapcsolatban említik.

Hogyan jellemezhetjük a mágikus realizmust, mint a 20. század legjelentősebb ábrázolásmódját? A közép- és latin-amerikai regényekben gyakorta jelennek meg csodás, mágikus tünemények, események és jelenségek, amelyeket ugyanakkor az indián népek leszármazottai nem furcsállnak, hanem teljesen természetesnek tartanak. Nagyon

mélyen van jelen a mindennapi valóságban a hirtelen feltűnő és hihetetlen *asztrális világ* jelenléte. Itt gyakorta fordulnak elő természetfeletti tulajdonságokkal rendelkező élőlények, vagy a Föld felett lebegő tárgyak, illetve a legváratlanabb pillanatokban visszatérő szellemek. Tehát a mágikus realizmus egyik alapvető jellemzője, hogy *realista eszközökkel jelennek meg a csodás elemek*.

Fontos az is, hogy a regényekben és novellákban az egyes narrációk történetvezetése nem egységes, azaz gyakorta változik a mesélő személye, sokszor fordulnak elő érzéki-asszociatív jelzések, affekciók, amelyek gyakran töltik be a rezonőr szerepét is.

Ugyancsak mindennapos a művek figuráinak természetfelettsége, és ez nem tűnik zavarónak mégsem a mindennapi emberek világában. Asturias így vezeti be *Az ének-táblácskák legendája* című novelláját: „A piramis-gólyalábakra emelt homály- és víztemplomok tetőin, a kőgörgeteg-zuhatagként aláomló lépcsősorok végén álló színes fatetőkön, a megkövesedett jégesőfalú erdők szemöldökfáin, az örökzöld dombokra farönkökből épült mindennapos és mindenéjszakás házak zugaiban új, énekekre, táncra írt ábrákkal, jelekkel telefestett táblácskák születtek az újholddal; még hajnal előtt helyezték el őket a Holdfalók, akik a rengetegből jöttek, arcukat nem mutatva, nyomtalanul, sietve, lopakodva, könnyű ködfátyolba burkolózva. ... Azon az éjszakán, az egyik homály- s víztemplomból – zöld növényi homály és holdtölte arany vize -, az egyik megkövesedett jégeső-erdőből, a gyantás fenyőfáklyák ragyogó fényétől vörössárga fogú tornyokból, a zöld dombokra épült házak közül egyikből pergeti majd a kukoricacsó a szent himnuszt, fröcsköli majd a harci riadó a csaták vérét, hinti majd a madrigál a boldogság viráglevelit, azoknak a hangján, akik választott táblácskákkal dalolnak, hogy kukoricával, vérrel, és szerelemmel koronázzák meg azt a költői holdhónapot. Ha felszállt a hang az egyik piramis-gólyalábakra emelt templomból, Holdfaló, az ének-táblácskák szerzője kukoricaünnepi ruhát öltött magára, s megjelent a papok, a mértani szerkezeteket kutató tollas csillagok előtt, s ajkukról vallási pompák közt kapta meg az Istennek Vártestvére nevet, csöves gyönggyel borított kezükből az állóvíz-nyakéket, a kőkristály-fonatot, mely csillogó tűznyakát fogja díszíteni.”²

A valóságnak ez a típusú, homályosan áttetsző, az időtlenséget köpenyként magára öltő stílusképe a modern európai irodalomban szokatlan, nem jellemző. Hasonló hangulatokat találhatunk az ősi regékben és mondákban, valamint az eredetmítoszokban. Feltűnnek még a mágikus realizmushoz hasonló ábrázolásmódok Dzsingisz Ajtmatov novelláiban és regényeiben is (*A versenyló halála*, *Dzsamila szerelme*).

A mágikus realizmus írói gyakorta játszanak az idő lehetőségeivel. Alapvetően három alapvető idővilág övezi sorsunkat: az első az emberi lépték alapján működő biológiai idő, ami a mindennapi élet kézzelfogható időkvantuma; ebben telnek a percek, az órák, a napok, a hónapok és az évek, és ennek emberi dimenzióját jeleníti meg a nemzedék ideje, ami általában 25–30 esztendő. Így – szerencsés esetben – egy ma élő ember általában 4–5 nemzedék sorsával kerülhet kapcsolatba; ez nagyjából a nagyszülőktől az unokáig vetülő időív. A második idővilág a történeti, vagy kronológiai idő. Ez egy tudatosan az ember által létrehozott mesterséges idő, amely legfőképpen az emlékezet és a múlt közötti viszonyban történő eligazodást teszi lehetővé. Az emberi test ugyanis nem tartalmazza a kronológiai időt, csak a biológiaiit. Tehát a biológiai órákkal „mért” intervallumok teljes mértékben különböznek a kronológiai értelemben vett időfelfogástól. Tehát a kronológiai idő egy rendkívül fontos sorvezető és orientációs lehetőség ahhoz, hogy a múltban „ne tévedjünk el”.

A harmadik időkeret a kozmikus idő. Ennek megragadása a legnehezebb. Az európai individuális ember, kilépve az emberléptékű valóságterekből a kozmikus érába, már csak a hang- és fénysebesség metrumainak segítségével tájékozódhat. Felfoghatatlan a nemzedéknyi időérzetekhez kötődő szemléletünkben például egy űrutazás időtartama, illetve az, hogy mit jelent, amikor egy űrszonda hat hónapig utazik egy égitest felé.

E három időrendszerben helyezkedik el az a galaxisrész, amelyet jelenleg emberi gondolkodásunkkal értelmezni tudunk, s éppen ez a legizgalmasabb a mágikus realizmus írói világában, hogy miként vagyunk képesek a különféle idő-módusokkal együttműködni. A latin-amerikai regényekben gyakran előfordul a kronologikus idő mesterséges torzítása, játék a pillanatokkal, illetve a pillanatok kifejeződésének évekbe vetítése, és az évek kifejeződéseinek a pillanatokba sűrítése. Így egy történet átívelhet több korszakon és generáción, a lineárisan értelmezett idősik áttűnik a periodikus ismétlődés halmaiba, valamint nehezen válik szétválaszthatóvá az időbeli és az időn kívüli asszociáció megjelenése.

A gyakran követhetetlen időgazdálkodás ugyanakkor nem jelent különösebb problémát a művek narrációiban. Asturiasnál is jellemző, hogy könnyű kézzel bánik az idővel, mintha ez számára nem lenne fontos. Az események, a történések, a jelenségek a színek és az illatok már nem csak az idő fölé emelkednek, hanem az oksági rendezőelveket is felülírják. Ne is keressük a legtöbb közép- és latin-amerikai történetben az arisztotelészi eredetű klasszikus formális logikán alapuló kauzalitást, ugyanakkor a történetek lezárása mégis megjeleníti az értelmezhető összefüggéseket, amelyek így a láthatatlan erők hatalmát tükrözik. Ennek illusztrációjaként álljon itt az említett Asturias novella befejezése: „Az egyik vezér, a Tükrös Erőd Fővezére kitörölte fújásával, amit Utkel – költő – a díjazott táblácskára festett, s az ünnepből pusztulás, a holdtöltéből napfogyatkozás hamva, az énekből csönd lett, s a porban megvonaglottak a jaguárbőr zászlók, a virágujjak, a fák szempillás árnyai a méz-sonkonyok, a felbecsülhetetlen szavak gyékénye, s a hirtelen kihunyt Tükrök Erődjéből kiment Utukel – költő –, akit arra ítélték, hogy az egyik vulkán magas csúcsára tegye üres táblácskáját. De nem csak Utukel, a zöld haj esőjével lépett Holdfaló, akinek kezét könnyek sója takarja, hanem még sok költő van, akit arra ítélték, hogy fehér felhőcskéket rakjanak a vulkánkürtőkre, magokat, melyekből azok a színek fakadnak, amiket a nap rabolt el a holdtól, hogy a kihunyt táblácska fortélyával létrehozza a szivárványt.”³

Ez a szemelvény is mutatja, eltérően a megszokott európai formáktól, hogy rendkívül szimbolikus-metaforisztikus a tárgyak, személyek, mozgások és jelenségek értelmezése, és mindebből azt érezzük, hogy – mint olvasók – az igazi történetnek csak külső szemlélői lehetünk, és önmagunkat nagyon nehezen helyezhetjük el a narráció középpontjában. Ez az ábrázolási forma kiemelkedően alkalmas arra, hogy szűkebb és tágabb közösségek belső kollektív világát kódoltan jelenítsék meg. Asturiasnál és a többi latin-amerikai regényírónál is nagy szerepet kap a régi hagyomány, a már kiveszőben lévő, indián őslakosság érzelmi világa, az évszázadokon keresztül megőrzött családi és közösségi kapcsolatok, s mindebben gyakorta kerül a középpontba a *szakrális hierarchia*, ami az ősi hiedelem-rendszer és a mágiák rituális világában teljesedik ki.

Jellegzetes indio-amerikai forma az, hogy emberek, családok vagy közösségek már a létezésük vagy akár a tetteik elkövetése előtt megbűnhődnek, és a kollektív emlékezetben hordozzák az isteni igazságszolgáltatás lehetőségét, és mindez elegyedik még olyan népmesei elemek közbeékelődésével, amelyek természetes módon illeszkednek az eseménysorba, de ugyanakkor az értő olvasó számára kódokat fejtenek meg, rejtett összefüggéseket tárnak fel.

A szereplők jellemzését tekintve gyakorta találkozunk olyan hősökkel, akik különféle világok határvonalán, illetve metszéspontjaiban állnak. Ebből faladnak a konfliktusok, amelyek a még jelenlévő régi világ, és a már erőre kapó új folyamatok kötélhúzásában helyezkednek el. Tehát Asturiasnál is alapvető kérdés a múlt és jelen kapcsolata, ami tulajdonképpen egy mesterséges megkülönböztetés, hiszen minden korban az adott pillanat történéseinek a foglyai vagyunk, s amikor deklaráljuk az egy adott pillanatban való benne-létünket, valójában már egy következő pillanatba, illetve pillanatokban lépünk át, és ez így megy megállíthatatlanul a születéstől a halálig.

A múlt és jelen kapcsolatát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy általában összefonódnak a múltból eredő cselekményvonalak, és ebben a folyamatban játszanak fontos szerepet a mágikusan rituális és csodás elemek. Fontos szerepe jut a latin-amerikai regényekben annak is, hogy az individuális Európa számára ez egy földéretlen, misztikus és rejtélyes világ, amely kielégíti a regényolvasók egzotikum-igényét is. Gondoljunk csak a nagy ősi közép- és dél-amerikai kultúrák máig ható titokzatos emlékeire; például a brazil esőerdők titkaira, ahol még a XX században is éltek mindenféle civilizációtól mentes ősi népcsoportok, vagy a Perui-fennsík több négyzetkilométer területű titokzatos formáira, amelyek csak egy bizonyos magasságból értelmezhetőek (Nasca-vonalak), vagy az inkák csomó-írására, időszámítás-kultúrájára, illetve az aztékok hatalmas megalit építményeire, amelyek hasonló piramis-jellegűek, mint az Egyiptomban található fáraósírok

Asturias kézenfekvő törekvése az, hogy az édesanyjától örökölt maja kulturális identitást megismertesse a világirodalommal, s ez számtalan eredetiséget és újszerűséget biztosít regényeinek közismertté tételére.

Míndezek a jelenségek teremtik meg az alapot annak a kapcsolatnak az újszerű bemutatására, amelyben az ősi, több száz éves hagyományvilág szemben találja magát a modern kor pénzközpontú, önző, anyagi világával. Ezt csak erősítik azok a kulturális különbségek, amelyek során kialakulnak a szereplők közötti konfliktusok, és ebből a kiút megtalálásának lehetősége a fő feladat.

Asturias számára nemcsak a regényforma, hanem az esszé is fontos kifejezőmód, ugyanis nemcsak íróként, hanem diplomataként is látja a XX. század derekán Latin-Amerika sorsát. Több írásában is keseregve említi a latin-amerikai országok elzártságát, elszigeteltségét. Még a XX. század jellemzője Dél-Amerikában, hogy nehéz és kockázatos a szárazföldi közlekedés, rendkívül vad a földrajzi környezet, hiszen például Chilétől Limáig csak sivatagot találunk, vagy Ecuador, Columbia és Panama közt hatalmas akadályként tornyosul az Andok vonulata, ugyanakkor óriási városok, például Buenos Aires, pompáznak a hatalmas és színes kavalkádjukkal. A XX. század euro-atlanti dimenziói: rádiózás, a televízió, a mozi, a telekommunikációs kapcsolatok és a repülés erősen módosítja az itt élő népek lehetőségeit, s így változhatnak a helyzetek, amiken keresztül Latin-Amerika országainak népei is bekapcsolódhatnak a világ vérkeringésébe, de a politikai helyzet ezt erősen befolyásolja:

”Ma a diktátorok már nem tudják úgy elszigetelni az elnyomásuk és kizsákmányolásuk alatt lévő országokat, nem tudják teljes elszigeteltségben tartani őket, mint a szádelőn, amikor csak a diktátor engedélyével köthetett ki hajó a kikötőkben, amikor csak az ő felhatalmazásával lehetett partra szállni, s utast és poggyászt egyaránt átvizsgáltak, nehogy felforgató irodalom szívárogon be az országba, ami pedig a sajtót illeti, kizárólag a satrapa újságai jelentek meg. A természeti viszonyokból adódó elzártságot ezek a politikai okok fokozták.”⁴

Asturias megkülönbözteti a földrész különböző zónáinak eltérő fejlettségét is, ami számtalan konfliktusra adott okot. Így a tengerparti települések hamarabb fejlődtek, és erősebben jelentkezett az európai civilizációs hatás, míg a földrész belsejében, ahol a diktátorok uralkodnak, az iszonyatos elzártság, a félelem és a csend uralkodik. A latin-amerikai ember így szinte állandóan fogságban érzi magát, s a biztonsága érdekében nem tartott a külhoniakkal kapcsolatot, nem leveleztek, nem telefonáltak, a külföldi sajtó cenzúra alá esett.

Asturias szinte minden írásában felmerül valamilyen formában az a szomorú sors-kataklizma, hogy a kreol zsarnokság lerázása után nem a szabadság köszöntött rá az itt élő népekre, hanem egy újabb diktatúra: "A kreol zsarnokság helyét aztán újfajta diktátorok vették át. A váltás azért nem volt teljes. Mondjuk, félig-meddig a helyükre léptek, másrészt, pedig kihasználták őket a nagy észak-amerikai konzorciumok. Kell-e annál kedvezőbb helyzet, mint hogy olyan országokban vetik meg a lábukat, amelyek a közös földrajzuk, eredetül és nyelvük ellenére nem kapcsolódnak egymáshoz, sőt amelyek minden, csip-csup ügyért fegyverrel fenyegetőznek? Természeti kincseink kizsákmányolói semmi kivetnivalót nem találtak földrészünk megosztottságában, ami – ahogy korábban említettük – a földrajzi helyzetből, a diktatúrák politikai hatásából, az utak hiányából fakad, valamint azokból a nagy távolságokból, amelyet más tájon élők el sem tudnak képzelni. Épp ellenkezőleg, igyekeznek elmélyíteni a megosztottságot, vizsalyt szítanak, és legfőképp is elejét veszik minden közeledési szándéknak."⁵

Mindemellett Asturias arra is felhívja a figyelmet, hogy ha egy latin-amerikai járja a világot, hamar elcsodálkozik azon, hogy mennyire nem ismerik országát, és ezen még méltatlanul fel is háborodik. Ezzel kapcsolatban felteszik a kérdést, hogy vajon mit tettek azért, hogy egzotikus hazájukat megmutassák a világnak?

Asturias nem véletlenül adta e kis esszéjének azt a címet, hogy *Latin-Amerika nem válaszol...*, hiszen a korábbi agresszív diktatúrák a magánélet minden szeletét, pillanatát és eseményét ellenőrizték, és veszélyes dolognak számított egy levelet megírni, vagy akár egy levelet kapni.⁶ Ugyancsak megdöbbenő adat az, amit felidéz a XX. század közepén: európai szociológiai és néprajzi kutatások kapcsán európai szervezetek tudósai több mint 1800 levelet írtak Latin-Amerikába, s megdöbbenő a tény, hogy mindössze körülbelül 40 választ kaptak. Erre utalva jegyzi meg keserűen: „Ugyanúgy, mint a kihunyt csillagok esetében, vagy mint amikor az irtóztató sarki viharok elvágnak egy-egy területet, s a rádiósok hiába is igyekeznek kapcsolatot létesíteni, bármennyi jel érkezik is felé, Latin-Amerika nem válaszol...”⁷

Asturias egyik legismertebb és legvarázslatosabb regénye *A kincses úrfi*⁸, amely teljes mértékben beteljesíti azokat a mentalitásokat és érzésvilágokat, amelyeket Asturias regényművészetével kapcsolatban az imént felvázoltam. Ez a mű egy lélek története, tele szimbólumokkal, varázslatokkal az apokalipszis szurrealista megközelítésével, ahol általában éppen nem tudjuk azt, hogy az álom vagy a valóság jelenik meg körülöttünk. Azt is mondhatnám, hogy ez egy olyan költői regény, amely megkísérli feltárni az egzisztenciális dimenziók legbensőbb titkait; egy nép élete a kultúra, az idő és a környezet keresztmetszeteiben, ahol az erővonalak egy gyermekhez vezetnek, a tisztaszívű Kincses úrfihoz.

Mint Asturias más regényeiben itt is fontos szerepe van a trópusi környezetnek, ami egy sajátos látásmódot involvál: a vad és változatos környezet, a hirtelen völgyek, a csobogó, a banánligetek, a gyors felhők és a szivárvány fényvisszaverődései; mind-mind a képzetársítások egy sajátos alakzatrendszerét hozzák létre. A történet felszíne csak egy-

fajta értelmezést nyújt, a regény igazi mélységeit csak a guatemalai környezet szélesebb körű megismerésével érhetjük el. Az ősi maja kultúra otthonában vagyunk az Atlanti- és a Csendes óceán között a Yucatán-félsziget déli részén, ahol sok-sok kis tavacska váltakozik a mocsarakkal, illetve a dimbes-dombos területekkel: ezt a varázslatos helyet hívják Guatemalának. A szó jelentése mindmáig nem tisztázott, s ugyanakkor sokféle értelmezés kering a világ lexikonaiban. A legismertebb változatok: korhadt husáng, fás hely, éber sas, stb....

Bármely guatemalai történet háttére az a közös emlékkép, hogy spanyol hódítók az itt élő békés bennszülöttektől elrabolták földjeiket, és maja indiánok azóta reménykednek, hogy egyszer visszaszerezhetik ősi tulajdonukat. Visszavárják a régi ősokeket, főnököket, s úgy tartják, hogy a régi vezérek nem haltak meg, csak eltűntek. A történet egy gyermeki látószögből vetítődik elénk, s rögtön egy szimbolikus hely jelenik meg, egy olyan folyosó egy házban, amit már mindenki elfeledett, senki sem emlékszik rá, hiszen egy kopár fal mögött található. Az elhagyott folyosó lesz a Kincses úrfi misztikus tere, az *ő kölyökfolyosója*: „A kicsi vendég keveset tudott a kölyökfolyosóról. Nem sok tudnivaló volt; az idő múlása és viszontagságai megviselte anyagok e halmazától. A fal, az oszlopok, a téglapadló, a félzuhatagos tető, cserép, alatta fekete nádvessző, melyet a gerendázat durva rönkjeihez sötét és poros indák kötöttek. Igen, keveset tudott, de mindig mintha valami megmagyarázhatatlant várt volna. Végig húzta kezét a falon. Átölelt egy oszlopot. Leült a kölyökfolyosó peremére, és lábát az erdőbe lógatta. Mennyit ült ott? Tenyerével leporolta a homokszemcséket a nadrágja fenekéről, és elment, nem is nézett vissza. A folyosódarab. A fal. A tető. Az oszlopok. Az erdő. A folyosódarab képtelen felhúzni a vállát egy bánomisére. Füttyörészve távozott. A pusztai kölykök úgy füttyülnek, mint a madarak. De egy úrfinak nem kell füttyülnie, sem fogával nádat hántania, még kevésbé hangos szürcsöléssel szopogatnia a nádat, s még annál is kevésbé köpködve szétszórnia a héjmaradékot, amit fogával már összerágott.”⁹

Kincses számára a kölyökfolyosó a rejtőzködés misztikus titkát jelentette. Ezután megismerjük a környék egy mocsaras tavát, amit Koldus-tónak hívtak az ott lakók és, itt halásztak. Ez a tó is számtalan titok és varázslat hordozója. A kölyökfolyosó az úrfi számára a védelmet jelenti, mint egy rejtekhely, ahol egyedi módon képes a világot megfigyelni, értelmezni. A földön éppen egy döglött skorpió hever, amelyet hangyák emeltek fel a földről és szállítottak el, s ez a kép enigmatikusan elindít nála egy áttűnést az emberi közösségre, ahol a hangyák helyett már embereket látni, s a halott skorpió, pedig valamiféle kincs, amelyre ráleltünk. Minden egyszerre megfogható és megfoghatatlan. Az élő emberek, akik a Koldus taván halásznak, valamint *ő* maga, aki a kölyökfolyosón filozofál a halott skorpió temetésén, egy lebegő világ részei:

”Szorult helyzetében csak a képzelődés segíthetett rajta, mert akkor emitt lehet, azt gondolva, hogy emitt van, a szélkorbácsolta vizek, a fémszagú és friss-szántás-ízű vizek partján. Miközben az oszlopokat tapogatta, már látta, mint változik át alvó vízzé a hegy a banánligetek nagy, éles késekként meredező levelei, a hatalmas ceibák és tuskés kaktuszok között... Se pillangó, se temetés. Itt-ott egy-egy eltévedt hangya. Csak *ő* van jelen továbbra is. Igen, de annak, hogy jelen legyen az *ő* kölyökfolyosóján, az az ára, hogy sok más helyen meg nem lehet ott. Kezét végighúzta a ruháján. *Ő* volt. Ott volt, jelen volt, de annyi más helytől távol. Márpedig gondolatban itt lehetett, de egyszersmind ott is, ahol akar. Halkan lopakodott ki a kölyökfolyosóról, hogy ez a házdarabka hadd higgye: *ő* továbbra is jelen van benne.”¹⁰

A különféle érzékiségek, illetve a különböző tér-idő viszonyok között el- és feltűnedező világok talán azt is jelzik, hogy ebben a kilátástalan történelmi helyzetben, ahol Guatemala népe először a spanyol hódítók igáját nyögte, majd a kreol diktátorok jármait cipelte, s végül a szabadulás helyett az amerikai konzorciumok szipolyozták a vérét a szabadságra hivatkozva, hogy ebből a világból nincs menekvés, csak a belső szellemi világ kínál lehetőséget az identitás megtartására.

Ezen a tájon ez mindig is így volt, hiszen a legcsodálatosabb és legmagasabb kultúrát a maják hozták létre, majd Guatemalát 1524-ben Alvarado százados igázta le kegyetlenül. A hódító spanyol katonák után nem sokkal megérkeztek a keresztény szerzetesek, akik a hittérítés jegyében a bennszülött indiánok lelkét próbálták átalakítani erőszakos eszközökkel, s erősen él a hagyomány, ami szerint közép-és dél amerikai indiánok keményen ellenálltak több száz éven keresztül az erőszakos keresztény hittérítésnek.¹¹

Ezt a sors-vonalat ábrázolta Asturias a 20. században érzéken és zseniálisan, s szemléletében soha nem tudott elszakadni a legfontosabb ősi alapelveitől: az ősök által benépesített földet és az ott honos embereket olyan szakrális-lelki kapcsolat fűzi össze, amelyet semmilyen hittérítő, diktátor vagy üzleti konzorcium sem szakíthat szét, hiszen ez a legerősebb kötelék, ez az azonosságtudat.

Jegyzetek

- ¹ M. Á. Asturias: *A zöld pápa*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1968. 68. o.
- ² M. Á. Asturias: *Elbeszélések*. Európa Könyvkiadó. Budapest. 1972. 367–368. o.
- ³ M. Á. Asturias: *Elbeszélések*. Európa Könyvkiadó. Budapest. 1972. 376–377. o.
- ⁴ M. Á. Asturias: *Latin-Amerika nem válaszol... In: Ariel és Kalibán. A latin-amerikai esszé klasszikusai*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984. 443.o. (továbbiakban: Ariel és Kalibán)
- ⁵ In: Ariel és Kalibán 444. o.
- ⁶ „Az efféle rendszerekben veszélyes dolog levelet írni vagy levelet kapni. A rendőrség nyomban figyel rá, ha valaki sok levelet kap külföldről. A latin-amerikaiak hozzászoktak az efféle kis módszerekhez, s fokról-fokra kialakult az a gyakorlat, hogy levelezés útján senkivel sem tartanak fenn kapcsolatot. Nem bíznak meg a postában, gyakran nem tudnak egy levelet megfogalmazni, önként vállalják az elszigeteltséget: mindez azokkal a rendszerekkel magyarázható meg, amelyek most ismét igyekeznek uralomra jutni, és újból be akarják vezetni a terrort. Annyi biztos, hogy ami a levelezést illeti, Latin-Amerika nem válaszol, s kétségtelen, hogy ezzel csak azoknak a terveit szolgáljuk, akik tartósan ki akarnak rekeszteni bennünket a világból, akik a ház hátsó udvarának tekintenek bennünket...” In: Ariel és Kalibán 445.o.
- ⁷ In. Ariel és Kalibán 446. o.
- ⁸ M. Á. Asturias: *A kincses úrfi*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1970. Fordította: Sándor András, a továbbiakban: Kincses
- ⁹ In: Kincses 9–10.o.
- ¹⁰ In: Kincses 17.o.
- ¹¹ Érdekeség, hogy a jezsuiták a XVII század elején, Paraguay területén létrehoztak egy keresztényszociális köztársaságot az indián lakosok számára. Ennek megszervezése, kiépítése és fenntartása több mint 150 éven keresztül a jezsuitizmusra jellemző militáns eszközökkel történt. Lásd erről: Garaczi Imre: *Jézus „hadserege” és a kapitalizmus. (Egy jezsuita keresztényszocialista állam története Paraguayban)* In: *Hadseregek a mediterráneumban. (szerk.: Garaczi Imre, Szilágyi István)*, Pannon Egyetem–Zrínyi Kiadó, Veszprém–Budapest, 2009. 189–199. o.